

שירי ידידות

עיונים בשני פיוטי שבת

'אנעים זמירות' ו'לכה דודי'

עם מבוא וביאור מאת

יעקב ב"ר בצלאל בזק (ביז'נסקי)

תוכן העניינים

אנעים זמירות

10	הקדמה
13	ביאור
29	מבנה
31	מבוא
33	העיצוב התבניתי
35	שבע רמיזות בגימטריה לשם ה'
37	רמזים עפ"י מספר התיבות והאותיות
41	הפיוט לפי חלקיו הקונצנטריים-סימטריים
43	סממני שירה

לכה דודי

51	רקע היסטורי
52	יציאה לקראת השבת
53	קליטת הפיוט לתוך סידור התפילה
55	דימויים ונושאים מרכזיים
57	השבת והגאולה
60	המבנה הפרוסודי
60	אמצעי מספרי להבלטת המסר המרכזי
69	"מליצות עמומות" ומשמען
72	סיום

אנעים זמירות

חזן: אֲנַעֲמִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאָרֵג,

כִּי אֵלֶיךָ נִפְשֵׁי תַעֲרֹג

קהל: נִפְשֵׁי חֲמֻדָּה בְּצֶל יְדֶךָ,

לְדַעַת כָּל רֵז סוּדֶךָ

חזן: מִיַּד דַּבְרֵי בִכְבוֹדֶךָ,

הוֹמָה לִבִּי אֶל הוֹדֶיךָ

קהל: עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבְּדוֹת,

וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת

חזן: אֲסַפְּרָה כְבוֹדֶךָ וְלֹא רֵאִיתִיךָ,

אֲדַמָּה אֲכַנֶּה וְלֹא יָדַעְתִּיךָ

קהל: בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוּד עֲבָדֶיךָ,

דְּמִית הַדָּר כְּבוֹד הוֹדֶךָ

חזן: גִּדְלַתְךָ וּגְבוּרַתְךָ,

כִּנּוּ לְתַקֵּךָ פַּעֲלֹתְךָ

קהל: דָּמוּ אוֹתְךָ וְלֹא כִפִּי יִשָּׁה,

וַיִּשְׁוֹדֶךָ לִפִּי מַעֲשֵׂיךָ

חזן: הַמְשִׁילוֹךְ בְּרַב חֲזִיוֹנוֹת,

הִנֵּךְ אֶחָד בְּכָל דְּמִיוֹנוֹת

קהל: וַיַּחֲזֵנוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת,

וַיִּשְׁעֵר רֹאשְׁךָ בְּשִׁיבָה וּשְׁחָרוּת

חזן: זִקְנָה בַּיּוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בַּיּוֹם קָרֵב,

כָּאִישׁ מִלַּחְמוֹת יָדָיו לֹא רַב

קהל: חָבֵשׁ כּוֹבֵעַ יִשְׁוֹעָה בְּרֹאשׁוֹ,

הוֹשִׁיעָה לוֹ יָמִינוּ וְזִרְעֵה קִדְשׁוֹ

חזן: טָלְלִי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלֵא,

קוֹצוֹתָיו רְסִיסֵי לַיְלָה

קהל: יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חִפְץ בִּי,

וְהוּא יִהְיֶה לִי לַעֲטָרַת צָבִי

חזן: כָּתֵם טָהוֹר פֶּזַ דְּמוּת רֹאשׁוֹ,

וְחֹק עַל מִצַּח כְּבוֹד שֵׁם קִדְשׁוֹ

קהל: לַחֵן וּלְכְבוֹד צָבִי תִפְאָרָה,

אֲמַתּוֹ לוֹ עֲטָרָה עֲטָרָה

- חזן: מחלפות ראשו כבימי בחורות,
קוצותיו תלתלים שחורות
קהל: נוה הצדק צבי תפארתו,
יעלה נא על ראש שמחתו
- חזן: סגלתו תהי (נא) בידו עטרת,
וצניף מלוכה צבי תפארת
קהל: עמוסים נשאם, עטרת ענדם,
מאשר יקרו בעיניו כבדם
- חזן: פארו עלי ופארי עליו,
וקרוב אלי בקראי אלו
קהל: צח ואדם ללבושו אדם,
פורה בדרכו בואו מאדום
- חזן: קשר תפלין הראה לענו,
תמונת ה' לנגד עיניו
קהל: רוצה בעמו, ענוים יפאר,
יושב תהלות בם להתפאר
- חזן: ראש דברך אמת קורא מראש,
דור ודור עם דורשך דרש
קהל: שית המון שירי נא עליה,
ורנתי תקרב אליה
- חזן: תהלתי תהי (נא) לראשך עטרת,
ותפלתי תכון קטרת
קהל: תיקר שירת רש בעיניה,
כשיר יושר על קרבניה
- חזן: ברכתי תעלה לראש משביר,
מחולל ומוליד צדיק כביר
קהל: ובברכתי תנענע לי ראש,
ואותה קח לה כבשמים ראש
- חזן: יערב נא שיחי עליה,
כי נפשי תערג אליה

הקדמה

"שיר הכבוד" - שמו של פיוט עתיק יומין זה - בא לו על שום תוכנו המקודש - תיאור מהותו העלומה והבלתי נתפשת של הקדוש ברוך הוא והבעת תהילה, אהבה וכיסופים לקרבת השכינה - **"כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרֹג"**. אהבת ה' הלא מצווה מפורשת היא, מיסודי התורה: **"ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך"**. על כן, כמצווה ועושה, וגם מתוך רגש טבעי עמוק של אהבת ה' **"הוֹמָה לְבִי אֶל דּוֹדֶיךָ"** - חיבר המשורר החסיד "שיר ידידות" זה, שיר אהבה, כיסופים ומתן כבוד לה'. מחבר הפיוט מכיר בקוצר ידו לתאר את מהות ה' שהוא אל מסתתר בשפיר עליון והוא נעלה מכל תפישה אנושית ואף על פי כן מרגיש הוא צורך עמוק לספר ולתאר את כבודו - **"אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ"** - אספרה כבודך אף על פי שלא ראיתך. אפשרותו של המשורר לעשות זאת, למרות מגבלותיו כבן אנוש, היא מתוך הסתמכות על דברי הנביאים ועבדי ה' אשר זכו לגילוי שכינה - **"בֵּינֵךְ נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ, דְּמִית הָדָר כְּבוֹד הוֹדְךָ"** - על פי תיאוריהם של הנביאים ועבדי ה' מספר המשורר את כבוד ה'.

מקובל לייחס את פיוטנו לרבי יהודה החסיד,¹ בעל "ספר חסידים" (ויש המייחסים אותו לרבי שמואל, אביו). למן המאה ה-13 זכו לתפוצה ניכרת צרור שירים בעלי אופי מיסטי-פילוסופי, שיצא מחוגם של חסידי אשכנז ונודע בשם 'שירי היחוד' ו'שירי הכבוד'.² שירים אלה לא נכתבו למטרה ליטורגית, אבל עורכי הסיפורים המאוחרים יותר צרפו אותם כקטעי סיום לתפילות חובה מסוימות בשבתות, בחגים ובילולי כיפור.³

"שיר הכבוד" שלפנינו הוא אחד מצרור שירים אלה וגורלו לא שפר מגורלם של פיוטים אחרים שהתווספו במהלך הדורות לסידור התפילה. היו קהילות ששמרו בקפדנות על אמירת פיוט זה (ואפילו תוך פתיחת ארון הקודש), אף

1 נפטר 1217. אברהם ברלינר (כתבים נבחרים, כך ראשון עמ' 148), דוחה את הדעה לפיה נתחבר שיר היחוד על ידי רבי יהודה החסיד אך מצוין לעומת זאת כי מסתבר לייחס לו את שיר התהילה "אנעים ומירות" שלפי הערת צונץ מדובר באותו שיר על כבוד ה' בדרך עיונית וקבלית כאחד (ומכאן השם "שיר הכבוד") וכן נמצא בכתב יד: "שיר הכבוד שישד רבנו יהודה החסיד מריגנשבורג ז"ל". מחמת חסידותו וענוותנותו הצניע רבי יהודה החסיד ולא קרא את הפיוט על שמו, נאמן להשקפתו, אותה הביע בחיבורו הידוע "ספר חסידים" כדלקמן: "אחד היה בונה בית הכנסת יפה ורצו הקהל לתת עמו ולהשתתף עמו במעוה ולא רצה, כדי שיהא לו ולזרעו אחרי לזכר ולשם - וכלו זרעו... ויש מן הראשונים שלכך לא רצו להזכיר שמם בפיוטים שישדו כדי שלא יהנה לבם ולא יתגאו וזרעם לומר "אבותם עשו כך וכך"...ואף על פי שאלו היו ידיעים יהיו מברכים זכרו, אמרו: מוטב שלא יתגאו ולא ישתוררו" (ראה: שיר היחוד, עם פירוש על דרך הקבלה לר' יום טוב ליפמן מילהוין טיהינן ש"ך, דברי מבוא מאת יוסף דן, הוצאת מגנס, ירושלים תשמ"א, בעמ' 9).

2 פרופ' עזרא פליישר בספרו 'שירת הקודש העברית בימי הביניים' (עמ' 473).

3 ראו גם דברי ר' זליגמן יצחק בער (1825-1897) בסידורו 'עבודת ישראל' (בעמ' 133 ובעמ' 250).

על פי שלא הכל יכלו להבין משמעותם של כל מליצותיו ורמיזותיו העמומות ועקב כך אמרוהו בחפזה.⁴ והיו קהילות שהעדיפו לקצר ולהשמיט פיוטים אלה שאינם חלק מתפילות החובה.

בדורנו היתה עדנה לפיוט "אנעים זמירות". בבתי כנסת רבים, ההולכים ומתרבים, בישראל ובתפוצות, נהוג לשוררו בסוף התפילה בכל שבת ויום טוב. בתחילה עשו זאת במנגינה אחת מסוימת, כנראה החלו בכך כמה מקהילות יהודי גרמניה, שם כנראה החלה המגמה המודרנית לשזור בתוך התפילה (ואף בברכת המזון) קטעים בנגינה בהשתתפות הקהל, כדי למשוך לב בני הדור לבתי הכנסת. לאחר מכן התאימו לו מנגינות פופולריות אחרות. המנגינות המקובלות הן בדרך כלל בקצב של שירי לכת, אף על פי שלפי תוכנו של "שיר הכבוד" היתה הולמת אותו יותר מנגינה איטית של כיסופים ודבקות, אך מחמת אורכו של "שיר הכבוד" לא היה הדבר מעשי, והמנגינות הקצביות נתקבלו ברצון ואף זכו להצלחה מרובה.

בדרך כלל מוטל תפקיד ה"חזן" על ילד מילדי הקהילה - שלא טעם טעם חטא ועל כן ראוי הוא לומר בקהל שיר נעלה זה. וקהל המתפללים עונה אחריו במקהלה פסוק בפסוק.

ראוי לחקור את תולדות תהליך התפשטותו המהירה של מנהג זה ואת הסיבות לכך. על פי העדויות שהצלחתי לאסוף עד כה, לא נהגו בעבר בקהילות רבות לומר פיוט זה כלל ומאידך גיסא היו שאמרו פיוט זה בכל יום ויום. כנגד המנהג לאומרו בכל יום יצא רבי מרדכי יפה⁵ וכך הוא כותב:

"ומה שנוהגין לומר בכל יום שיר הכבוד, שהוא 'אנעים זמירות', תמהתי מאוד, כי היה נראה לי שלא לאומרו בכל יום, ולא מפני גריעותיה אלא ממעליותיה, משום שכיוון שחושבין אותו לשבח גדול, לא היה להם לאומרו בכל יום אלא לפרקים - בשבת ויו"ט... ואם על כל פנים היו רוצים לאומרו (בכל יום) לא היה להם לפתוח הארון בכל יום, שהוא לנו במקום ביאת מקדש לפניי ולפנים. וכמו שעושים ב"עלינו לשבח" שאומרים אותו בכל יום, ואין פותחין הארון לאמירתו אלא בראש השנה ויום הכיפורים, כדי להגדילו ולהודיע שהוא שבח גדול ביותר, ויאמרוהו על ידי כן בשאר ימות השנה, בכוונה יותר גדולה, ולתת זה על לבם בראש השנה ויום הכיפורים, שהם ימי הדין. גם היה (ראוי) לעשות כן ב"אנעים זמירות"..."

4. כנגד נוהג נפסד זה ראה בעל הסידור 'אוצר התפלות' (וילנה תרפ"ח) להזהיר: "ולפי שהוא שיר נכבד מאוד, יש לזהר לאומרו בנחת ובמתון ולא במרוצה..."

5. בספר ה'לבוש' על אורח חיים (סימן קל"א אות ו) (בעל ה'לבושים', מגדולי חכמי התורה והחכמה בדורו. נולד בפראג 1530, נפטר בפוזנא בשנת 1612)

מחבר הפיוט שלפנינו מגלה בקיאות מושלמת בכל כתבי הקודש והוא משבץ בפיוטו שפע של ניבים ודימויים הלקוחים מלשון המקרא, מהתלמוד ומהמדרשים, בהניחו כי קהל קוראיו בקי אף הוא בכל מקורות אלה וישמח לגלות איך הצליח הפייטן ליצור מניבי לשון אלה, פסיפס מגוון ומרשים שעניינו - שיר תהילה וכיסופים לאל עליון **"שאינו גוף, ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל"** (כלשון הרמב"ם בעיקר השלישי משלושה עשר העיקרים), בורא עולם שכבודו מלא עולם והכל נכספים אליו, מודים לו ומברכים אותו בכבוד.

המחבר אינו נרתע משימוש בכינויים ודימויים שיש בהם לכאורה משום הגשמת הבורא, כגון: **"כָּתַם טָהוֹר פֶּז דְּמוֹת רֵאשׁוֹ", "קְצוֹצוֹתַי תִּלְתְּלִים שְׁחֹרוֹת"** וכיוצא באלה תיאורים ציוריים, שכמובן אינם אלא מטאפוריים ואלגוריים, ויסודם בתורה ובדברי הנביאים ובמיוחד במגילת שיר השירים, והם בעלי משמעות סמלית, סודית. והרי אין ספק כי המחבר החסיד אימץ את הפרשנות המדרשית-האגדית לביטויים ציוריים אלה ולא את המשמעות המילולית כפשוטה. והכל תוך הדגשה חוזרת ונשנית כי אין בכוח האדם לתאר את הבורא: **"אֲדַמְךָ אֶכְנֶךָ וְלֹא יִדְעֶתִיךָ" - "דְּמוֹ אוֹתָךְ וְלֹא כְּפִי יֵשֶׁךְ, וַיִּשְׁוֹךְ לִפִּי מֵעֵשֶׁיךָ. הַמְשִׁילֹךְ בְּרַב חֲזִינוֹת, הִנֵּךְ אֶחָד בְּכָל דְּמִינוֹת"**.

בעקבות התפשטות המנהג בדורנו לזמר בניגון ובעמידה את "שיר הכבוד" בכל שבת ויום טוב (תוך פתיחת ארון הקודש), שגורות היום מילות הפיוט בפיותיהם של רבים ובהם ילדים וילדות, זקנים עם נערים, וכך זוכים רבים מבאי בתי הכנסת להעשיר את אוצר לשונם עוד מילדותם בשפע של ניבים מקראיים ומדרשיים מגוונים, אף כי לא לכולם מחוורת משמעותו ומקורו של כל ניב וניב.

וכבר נתמעטו הדורות ובימינו לא הכל בקיאים בכתבי הקודש כפי שבקיאים היו רבים בדורות עברו, על כן טרחתי ועמלתי להביא במלואו כל פסוק ופסוק, ממנו שאב המחבר את הניבים המקראיים והתלמודיים, ולבאר, ולא הסתפקתי בציון מספר הפרק והפסוק כמקובל. תוך כדי כך עלה בידי בעזרת ה' לחשוף, כמדומני לראשונה, את סוד מבנהו הצורני, המפתיע והמקסים, של "שיר הכבוד", שמחברו עמל ויגע לשכללו ולפארו בכל דרך אפשרית, כיאות לשיר שעניינו כה נעלה המוגש כקרבן לאל עליון - וכדברי הפייטן בסיומו של "שיר הכבוד":

תִּיקַר שִׁירְתָּ רֵשׁ בְּעֵינַיִךְ, כְּשִׁיר יוֹשֵׁר עַל קֶרְבְּנֶיךָ

תודה לצוות ספרית בית אל על עיצוב הספר ועריכתו,
ותודה לנכדי היקר, צבי יהודה בזק הי"ו על חלקו בעיצוב הספר.

1 אֲנַעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאָרֵג, כִּי אֵלַיךְ נִפְשֵׁי תַעֲרֹג

2 נִפְשֵׁי חֲמֻדָּה בְּצֶל יָדְךָ, לַדַּעַת כָּל רֵז סוּדְךָ

אֲנַעִים זְמִירוֹת. על דוד המלך נאמר כי היה "נעים זמירות ישראל".⁶ המשורר מבקש אף הוא להנעים שירים וזמירות לכבוד אלהי ישראל.⁷

וְשִׁירִים אֶאָרֵג. המשורר מצהיר על כוונתו לעצב את שירו בדרך אמנותית כדרך האורג האמן השוזר את החוטים לאורך ולרוחב, שתי וערב, ואכן, בדומה לאורג, קושר משוררנו האמן זה לזה את חרוזי "שיר הכבוד" בקשרים אסטטיים של שרשור ובקשרי חריזה לאורך השיר ולרוחבו.

כִּי אֵלַיךְ נִפְשֵׁי תַעֲרֹג. מתוך ערגתו והשתוקקותו העמוקה אל ה' (המליצה על פי תהלים (מ"ב, ב') - "כאייל תערוג על אפיקי מים, כן נפשי תערוג אליך אלקים") מבקש המשורר לכבד את שמו של ה' בזמירות (בניגונים) ובשירי ידידות - בשירי אהבה - על פי הצו "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך"...

נִפְשֵׁי חֲמֻדָּה בְּצֶל יָדְךָ. המשורר מבקש לחסות⁸ "בצל ידו" של ה', בקרבתו, כאמור בתהלים (צ', א'): "בצל שדי יתלונן", וכאמור בשיר השירים (ב', ג') "בצלו חִמַּדְתִּי וישבתי ופריו מתוך לחיכי". ואף כדברי ה' בפי ישעיה הנביא (נ"א, ט"ז): "ובצל ידי כיסיתך" (השווה חגיגה ה ע"ב: "רב יוסף אמר: עדין ידו נטויה עלינו (רש"י: להגן עלינו) שנאמר (שם): "ובצל ידי כיסיתך") המשורר חומד⁹ ומתאוה לקרבת ה' כדי לדעת את סוד מהותו.

רֵז סוּדְךָ. על פי הפסוק: "מי עמד בסוד ה'" (ירמיה כ"ג, י"ח). המשורר יודע כי קצרה ידו מעשות זאת שהרי כילוד אישה, לא יוכל האדם לראות את ה' ולא לדעת את סוד מהותו, כדברי ה' אל משה: "לא תוכל לראות את פני, כי לא יראני האדם וחי" (שמות ל"ג, כ'), על כן פונה הוא אל דברי הנביאים ואל דברי עבדי ה' - דוד (בתהלים) ושלמה (בשיר השירים) - אשר תיארו שם בדימויים מוחשיים

6. שמואל ב' כ"ג, א'

7. השווה בשירת דבורה (שופטים ה', ג'): "אנכי לה', אנכי אשירה, אזמר לה' אלהי ישראל". "זמירות" הוא אולי כינוי לביצוע המוסיקלי של השירים ועיין סידור 'עולת ראי'ה' חלק א' "מזמור שיר חנוכת הבית".

8. החרוז מדבר ב"לשון קצר" ומשמיט את המלה "לחסות" המובנת מאליה לפי ההקשר.

9. על פי י' בער בסידורו ראוי לומר "נפשי חִמַּדְתִּי" על פי המקור בשיר השירים שם: "בצילו חִמַּדְתִּי וישבתי".

3 מְדִי דְבָרִי בְּכְבוֹדָךְ, הוֹמָה לְבִי אֶל דּוֹדֶיךָ 4 עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נְכַבְּדוֹת, וְשִׁמְךָ אֶכְבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת

שונים את כבוד ה'. דוד המלך, עבד ה', הרבה לשורר על "הדר כבוד הודו" של ה' (למשל בתהלים קמ"ה, ה': "הדר כבוד הודך ודברי נפלאותיך אשיחה"). אף בדברי הנביאים, מאז משה רבנו, אדון הנביאים מצינו תיאורים שונים של התגלות ה' אליהם והמשורר פונה בהמשך השיר לתיאורים אלה ומאמצם.

מְדִי דְבָרִי בְּכְבוֹדָךְ הוֹמָה לְבִי אֶל דּוֹדֶיךָ. את געגועיו וכיסופיו אל השכינה מתאר המשורר במליצתו של ירמיה (ל"א, כ'): "הבן יקיר לי אפרים, אם ילד שעשועים? כי מדי דברי בו, זכור אזכרנו עוד, על כן **המו** מעי לו...". בכל עת כאשר אני מדבר על כבוד ה' הולם לבי - פועם לבי בחזקה מרוב השתוקקותי ואהבתי אליו.

הוֹמָה לְבִי. המיית הלב - השמעת קול, כגון קול פעימות הלב, מתוך התרגשות. - השווה: "מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי" (תהלים מ"ב, י"ב), "לבי למואב כחלילים יהמה" (ירמיה מ"ח, ל"ח).

הוֹמָה לְבִי אֶל דּוֹדֶיךָ. לבי פועם בחזקה. מתוך התרגשות השתוקקותי אל "דודך" - אהבתך (כמו: "כי טובים דודיך מיין" שיר השירים א', ב'). והשווה בהימנון 'התקווה': "כל עוד בלבב פנימה נפש יהודי הומייה". כלומר, כל עוד חי יהודי בעולם, כל עוד לבו פועם.

עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נְכַבְּדוֹת. בהמשך למשפט הקודם "כי מדי דברי בו" אומר המשורר בקשר של שרשור: "על כן אדבר בך נכבדות", הביטוי "על כן" מושפע בודאי מאותו פסוק בירמיה (ל"א, כ'), בו נאמר: "על כן המו מעי לו".

אֲדַבֵּר בְּךָ נְכַבְּדוֹת. המליצה על פי תהלים (פ"ז, ג'): "נכבדות מדובר בך עיר הא-להים סלה", הכל מדברים על אודות ציון דברי שבח ותהלה ומספרים בכבודה. בדומה לכך אני, המשורר, אדבר בכבודך ה'.

וְשִׁמְךָ אֶכְבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת. "שירי ידידות" הם שירי אהבה - "מה ידידות משכנותיך" (תהלים פ"ד, ב') - מה אהובים הם משכנותיך (בית המקדש). וראה תהלים (מ"ה, א'): "למנצח על שושנים לבני קורח, משכיל, שיר ידידות". מטרת המשורר לספר את כבוד ה' בשירי אהבה שפיוטנו הוא אחד מהם.

5 אֶסְפָּרָה כְּבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ, אֲדַמְךָ אֲכַנְךָ וְלֹא יִדְעֶתִיךָ

6 בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ, דְּמִית הַדָּר כְּבוֹד הַזֶּדֶךְ

7 גִּדְלָתְךָ וּגְבוּרָתְךָ, כִּנּוּ לְתַקְךָ פְּעֻלָּתְךָ

אֶסְפָּרָה כְּבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ. בארבעת חרוזי הפתיחה הראשונים פנה המשורר ישירות אל ה' בלשון נוכח וסיפר בגוף ראשון על דבר השתוקקותו אל ה' ועל שאיפתו לספר בכבוד ה', על אף קוצר ידו לעשות זאת. מכאן ואילך באים החרוזים לפי סדר האלפבית. בתחילה, בפסוק באות א, שהוא הפסוק הראשון לאחר חלק הפתיחה, מתנצל המשורר על כך שהוא בא לספר בכבוד ה' אף כי ה' נסתר מעיני כל כמו שנאמר: "כי לא יראני האדם וחי" (שמות שם). **וְלֹא רְאִיתִיךָ.** אף על פי שלא ראיתך.

אֲדַמְךָ אֲכַנְךָ וְלֹא יִדְעֶתִיךָ. המשורר עושה שימוש מהופך בדבר ה' בפי הנביא ישעיה (מ"א, ד'). שם אומר הנביא בשם ה': "למען עבדי יעקב, וישראל בחירי, ואקרא לך בשמך, **אֲכַנְךָ - וְלֹא יִדְעֶתִיךָ**". כאמור, השימוש במליצת הנביא הוא במהופך, שהרי במקור, בישעיה, מדבר ה' אל בני ישראל ואילו בשיר שלפנינו מדבר המשורר אל ה'. יתר על כן, במקור נאמר: "אֲכַנְךָ וְלֹא יִדְעֶתִיךָ" במובן שלילי, ה' מתלונן על עם ישראל המתנכר אליו - "וְלֹא יִדְעֶתִיךָ" - בעוד שה' אוהב את עם ישראל ומכנה אותו בשמות חיבה שונים. לעומת זאת בפיוטנו אותו ביטוי - "וְלֹא יִדְעֶתִיךָ" - בא במובן חיובי, לא ראיתך ולא ידעתך שכן אתה עליון ונסתר, ועל כן "אֲדַמְךָ" - אתאר את דמותך בדימויים שונים, "אֲכַנְךָ" - אכנה אותך בביטויים שונים המתארים את מהותך לפי שאין בכוחי לקרוא בשמך אלא בביטויים.

בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ. אף בששת החרוזים הבאים (אותיות ב, ג, ד, ה, ו, ז) מדבר המשורר אל ה' בלשון נוכח. המשורר מזכיר את הנביאים ועבדי ה' (את משה מכנה הכתוב "עבד ה'") - ואף דוד ושלמה ונביאים אחרים כינו עצמם בתואר "עבד ה'") אשר תיארו בביטויים שונים את ה': "גִּדְלָתְךָ וּגְבוּרָתְךָ כִּנּוּ לְתַקְךָ פְּעֻלָּתְךָ".

הנביאים ועבדי ה' כינו, דימו, שיוו, המשילו, חזו את כבוד ה' כפי שנגלה להם במחזות הנבואה. המשורר מתכוון לתאר את כבוד ה' כפי שנגלה לנביאים, עבדי ה' - וכפי שהם תיארו אותו בשיריהם ובנבואותיהם.

8 דָּמוּ אוֹתָךְ וְלֹא כָפִי יֵשֶׁךְ, וַיִּשְׁוּוּךְ לִפִּי מַעֲשִׂיךְ

9 הַמְשִׁילוֹךְ בְּרַב חֲזִיוֹנוֹת, הִנֵּךְ אֶחָד בְּכָל דְּמִיוֹנוֹת

10 וַיַּחֲזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת, וּשְׁעָרַי רֹאשֶׁךְ בְּשִׁיבָה וּשְׁחָרוֹת

דְּמִית הַדָּר כְּבוֹד הוֹדְךָ. הדר כבוד ה' התגלה לנביאים ב"סוד" - לשון קרבה והתחברות (ראה "דעת מקרא" על הפסוק: "סוד ה' ליראיו" תהלים כ"ה, י"ד) והם תיארו בכינויים שונים את גדולתו וגבורתו של ה' על פי תוקף (עוצמת) פעולתו (השווה אסתר (י', ב'): "וכל מעשה תוקפו וגבורתו").

"לְתַקֶּךָ פְּעֻלָּתְךָ" - כמו: לפי תוקף פעולתך ובחרוז הבא: "וַיִּשְׁוּוּךְ לִפִּי מַעֲשִׂיךְ" כפי שהראיתי בספרי 'צורות ותכנים במזמורי תהלים', מעמיד דוד המלך בספר תהלים (קמ"ה, ד') את תיאור ה' בפי בני האדם לדורותיהם מול עמדתו שלו, ומציין כי בני האדם מתייחסים למעשי ה' וגבורותיו המוחשיים. לא כך היא התייחסותו של המשורר - היא מתרכזת לא במעשים הגלויים ובגבורות ה' אלא במהותו המופלאה והסודית של ה': בני אדם: "דור לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו". דוד המלך: "הדר כבוד הודך ודברי נפלאותיך אשיחה'.

דָּמוּ אוֹתָךְ וְלֹא כָפִי יֵשֶׁךְ, וַיִּשְׁוּוּךְ לִפִּי מַעֲשִׂיךְ. הנביאים תיארו את דמות ה' לא לפי ישותו - עצמותו, שהרי אינו גוף ואין לו דמות הגוף, לפיכך הם, הנביאים ועבדי ה', שיוו - תארו (כמו: "שיויתי ה' לנגדי תמיד") את ה' לפי מעשיו. וכך נאמר במדרש (רבה ג', ו') על הפסוק (שמות ג', י"ג) "ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם": "אמר רבי אבא בר ממל: אמר לו הקב"ה למשה: שמי אתה מבקש לידע? לפי מעשי אני נקרא!"

הַמְשִׁילוֹךְ בְּרַב חֲזִיוֹנוֹת, הִנֵּךְ אֶחָד בְּכָל דְּמִיוֹנוֹת. אכן הנביאים המשילו את מראה ה' בדימויים רבים ושונים ואולם, על אף ריבויים של דימויים אלה ושונותם, ה' הוא אותו אחד ויחיד.

וַיַּחֲזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת. ראה רש"י (שמות ה', ב'): "נגלה ביים סוף כגבור מלחמה ונגלה במתן תורה כזקן מלא רחמים" וכך נאמר במסכת חגיגה (יד ע"ב): "כתוב אחד אומר (דניאל ז', ט'): "לבושה - כתלג חיור ושער ראשה כעמר נקה" (לבושו כשלג חיור ושער ראשו כצמר נקי) וכתוב (שיר השירים ה', י"א): "קווצותיו תלתלים שחורות כעורב"